

SUHTAUTUMISEN SYSTEMATIikkaa

J. R. Martin ja P. R. R. White *The language on evaluation: Appraisal in English*. Hampshire: Palgrave Macmillan 2005. 278 s. ISBN 1-4039-0409-X.

Arvottavaa, asennoituvaa ja affektista kielenkäyttöä on kielitieteessä lähestytty monin eri tavoin. Sitä on valotettu erilaisissa evidentialisuuden, näkökulman, subjektiivisuuden, affektin sekä konnotaatiivisen merkityksen tutkimuksissa (yhteenvetoa näkemyksistä ks. Hunston ja Thompson 2000: 1–27; myös mm. Iso suomen kielioppi [ISK]: 1613–1638). Systeemis-funktionaalissa kielentutkimuksessa arvottavan ja affektisen kielenkäytön ilmiötä tarkastelee suhtautumisen teoria¹ (*appraisal framework*). J. R. Martinin ja P. R. R. Whiten *The language of evaluation: Appraisal in English* on ensimmäinen kokonaisuuden näkökulman tarjoava teos aiheesta. Kirjassa evaluointi käsitetään jonkinlaisesti yleisnimeksi arvottavalle ja affektiselle kielenkäytölle. Sellaisena termiä on aikaisemmassakin tutkimuksessa käytetty, vaikka sillä on ollut myös spesifimpää käyttöä (ks. Hunston ja Thompson 2000; vrt. mm. Labov ja Waletzky 1967).

Systeemis-funktionaalisen kielentutkimuksen mukaan kielessä voidaan nähdä kolme yhtäaikaista merkitystä: ideationaalinen, interpersoonainen ja tekstuaalinen (suomeksi esim. Luukka 2002). Näistä suhtautumisen teoria keskittyy interpersoonaiseen merkitykseen, joka liittyy vuorovaikutussuhteiden ja -roolien ylläpitoon sekä mielipiteiden, arvostuksien ja tunteiden välittämiseen. Suhtautuminen on siis interpersoonaisen merkityksen osa-alue. Tunteen ja asennoitumisen tarkastelu on Martinin ja

Whiten mukaan ollut interpersoonaisuuden tutkimuksessa varjossa, ja suhtautumisen teoria on kehitetty vahvistamaan niiden tutkimusta.

Toinen Martinin ja Whiten teoksen lähtökohdista on ollut halu paneutua monologiseksi katsotun tekstin interpersoonaisuuteen. Systeemis-funktionaalisen kielitieteen taustalla ovat Bahtinin (mm. 1981) ja Vološinovin (1990) näkemykset kielen dialogisuudesta: kielenkäyttö on aina tavalla tai toisella suhteessa aikaisemmin puhuttuun ja kirjoitettuun, ja siihen sisältyy aina oletus jonkinlaisesta vastaanottajasta. Tekstiäkin voidaan tarkastella moniäänisenä: tekstin luoma kirjoittajaääni suhteutuu jatkuvasti toisiin tekstin ääniin, ottaa niihin kantaa, arvioi niitä, osoittaa saman- ja erimielisyyttä.

Suhtautumisen teoria on siis tapa tarkastella, millaisin kielellisin resurssein kielenkäytössä ilmaistaan tunteita, makua ja arvioita, ja sen kiinnostuksen kohteena on erityisesti retorinen vaikutus, joka kokonaisuudessaan tulee näkyviin. Toiseksi keskiössä on se, miten lukija kutsutaan olemaan kirjoittajan kanssa samaa mieltä. Kirjoittajaroolin lisäksi suhtautumisen teoria lähestyy myös tekstiin rakentuvaa ideaalia lukijaa.

Keskeistä suhtautumisen teorian mukaisessa analyysissä on erottaa toisistaan evaluoiva merkitys sekä sen kohde ja lähde. Lisäksi välittyneen asenteen intensiivisyyttä tarkastellaan erikseen. Martin ja White

¹ Suomennos *suhtautumisen teoria* on Katajamäen (2006). Muut suhtautumisen teorian termikäännökset ovat omiani.

katsovat, että juuri tämä erottaa suhtautumisen teorian monesta muusta evaluointia tarkastelevasta näkemyksestä. Suhtautumisen teorian lähimpänä vertailukohteena Martin ja White pitävät Douglas Biberin ja hänen kollegoidensa käyttämää käsitettä *asenne* (*stance*; esim. Conrad ja Biber 2000; Biber ja Finegan 1989).

Martinin ja Whiten teos etenee teoriasta kohti sovelluksia. Ensimmäisessä luvussa esitellään suhtautumisen teorian tausta, systeemis-funktionaalinen kielitiede ja yleisnäkemyksistä suhtautumisesta kielen interpersoonaisuutta välittävänä resurssina. Toisessa luvussa perehdytään affektia ja asennoitumista välittäviin ilmauksiin, kolmannessa taas käsitellään kirjoittajan sitoutumista osoittavia ilmauksia ja myös ilmaistavan intensiivisyyteen ja fokusoimiseen liittyviä alasysteemiä. Neljäs luku keskittyy esimerkkianalyysien avulla havainnollistamaan joidenkin evaluoivien kielenpiirteiden kimppuuntumista tietäntyyppisissä tekstilajeissa ja niiden puuttumista toisissa. Viides luku on yhteenvetomainen: siinä esitetään tarkat analyysit kahdesta tekstistä ja osoitetaan, miten tekstiin muodostuu ideaalin lukijan positio. Martinin ja Whiten aineistona on pääasiassa uutistekstejä, kolumneja ja pääkirjoituksia sekä myös poliittisia puheita ja pamfletteja.

SUHTAUTUMISEN TEORIA JA SYSTEEMIS-FUNKTIONAALINEN KIELIOPPI

Suhtautumisen teoriaa on kehitelty systeemis-funktionaalisten piirissä viime vuosikymmeneltä lähtien, ja julkaistuja sovelluksia samoin kuin yleiskatsauksia on lukuisia (mm. Eggins ja Slade 1997; Martin 2000; Martin ja Rose 2003; White 2003; 2005). Suhtautumisen teoria on alkujaan muotoutunut tutkimusprojektissa, jossa on kehitetty koululaisten tekstitaitoja. En-

simmäiset analyysit on tehty kertomusten affektisuudesta, ja tämän jälkeen analyysin kohteena ovat olleet tekstitaitojen kannalta keskeisinä pidetyt median, historian ja tieteen tekstit ja niistä erityisesti argumentoivat tekstilajit.

Suhtautumisen teorian lähestymistapa on systeeminen: kielenkäyttö kuvataan merkitysvalintoina ja merkitysvalintojen joukko puolestaan paradigmaattisten suhteiden systeeminä. Suhtautumisen teoriassa on kolme tarkasteltavaa alasysteemiä: 1) Ensimmäinen, *asennoituminen* (*attitude*) liittyy tunteiden, inhimillisen käytöksen ja erilaisten asioiden ja esineiden arviointiin. Tässä evaluoiva leksikko on keskeinen analyysin kohde. Asennoituminen puolestaan jakaantuu kolmeen ryhmään, joista ensimmäinen keskittyy affektiin ja tunteisiin (esim. *Opettaja oli surullinen*), toinen inhimillisen toiminnan moraalisen arviointiin (esim. *Opettaja toimi urhollisesti*) ja kolmas ei-inhimillisten asioiden ja esineiden arviointiin (esim. *Opetus on merkityksellistä työtä*). Huomionarvoista on, että asennoitumisen alasysteemissä tarkastellaan affektisuutena myös suoraa tunteen ilmaisemista ja tunteen kuvaamista (esim. *Minua suututtaa*) toisin kuin usein aikaisemmin on tehty (vrt. esim. ISK: 1616). 2) Toisen alasysteemin, *sitoutumisen* (*engagement*) analyysissä kohteena ovat suhtautumisen lähteet, äänet, jotka liittyvät kulloiseenkin arviointiin. Niitä välittävät erityisesti erilaiset modaalisuuden ja referoinnin ilmiöt. 3) Kolmanteen alasysteemiin, *asteittaisuuteen* (*graduation*) liittyy kaikki se, kuinka tarkkana tai intensiivisenä arviointi välittyy. Asteittaisuus niputtaa siis yhteen ilmiöitä, joita on tarkasteltu muun muassa intensifioijien, vähentäjien, varaus-ten tai pehmentimien kaltaisista ilmaisusta (mm. *hedges, softeners*).

Martin ja White kiinnittävät systeemin havainnollistamiseen paljon huomiota. Perusnotaatio on taulukko, johon merkitään

evaluoiva ilmaus, evaluoinnin kohde ja lähde sekä ilmauksen suhtautumisen teorian systeemin mukaan saama arvo. Kun jokainen suhtautumisen systeemin alasysteemi jakautuu osiin ja nämä edelleen osiin, tarvitaan viljalti termejä viittaamaan järjestelmän eri tasoihin. Kirjan alkuosan luvuissa hienojakoista luokittelua on helppo seurata, koska jokaista merkitysalueita käsitellään omana kokonaisuutenaan. Kuitenkin analyyseissä, joissa esitellään suhtautumisen teorian keskeistä ideaa — kolmen alasysteemin yhteistyötä — lukijalta vaaditaan melkoista tarkkaavaisuutta.

SUHTAUTUMINEN JA TEKSTI

Koska suhtautumisen teoria valottaa kontekstissaan tulkittavaa merkitystä ja kielenkäytön retorista vaikutusta, lähestymistapa ei keskity yksinomaisesti mihinkään tiettyyn kieliopilliseen kategoriaan. Evaluoiva merkitys voi toteutua minkä tahansa kielellisen kategorian käyttönä ja toisinpäin – tietty ilmiö ei suinkaan aina välitä evaluointia. Suhtautumista tarkastellaankin lausetta laajemmasta näkökulmasta, ilmiönä, joka syntyy erilaisten leksikaalisten ja syntaktisten keinojen yhteispelinä². White ja Martin puhuvat muun muassa retorisesti vaikuttavista metayhteyksistä (*metarelation*), jotka syntyvät erilaisista tekstiin rakentuvista arvokimpuista (näitä ovat esimerkiksi tuomitseminen tai empatia) (ks. Macken-Horarik 2003).

Evaluoinnin vaikutus on usein myös kumuloituva, enemmän kuin lausetason ilmiöistä yhteenlaskettava, ja evaluoivalla merkityksellä on niin sanotusti prosodinen luonne. Näin on esimerkiksi implisiittisen evaluoinnin kohdalla: evaluoiva ilmaus, vaikkapa tietty sanasto, värittää tekstiä kauttaaltaan. Se ohjaa tulkitsemaan evalu-

oivan merkityksen suuntaisesti myös tekstin kohdat, joissa ei ole mitään eksplisiittisesti asennoituvaa kielenkäyttöä.

Martin ja White näyttävät teoksen neljännessä luvussa, miten suhtautumisen teoriaa sovelletaan varsinaisessa analyysissä. Luvussa he ottavat käyttöön käsitteet sävy (*key*) ja asenne (*stance*). Jos koko suhtautumisen teorian järjestelmä on systeemin tason ilmentymä, sävy on systeemis-funktionaalisiin termein rekisterin tason käsite. Sävyllä viitataan niihin evaluoinnin merkitysresursseihin, jotka ovat tiettyssä kontekstissa todennäköisiä tai ylipäätään mahdollisia. Asenne puolestaan on asteen verran sävyä konkreettisempi käsite ja viittaa niihin evaluoivan kielenkäytön kuvioihin, joita tekstityypillä on tietyn sävyn puitteissa käytössään. Toisin sanoen kun tiettyä sävyä tarkastellaan yksityiskohtaisemmin, sille hahmottuu eräänlaisia »alasävyjä», joita asenteiden siis voi ajatella olevan. Martin ja White korostavat, ettei sävyn ja asenteen raja ole selvä, koska siirtyminen systeemistä varsinaiseen kielelliseen toteutumaan tapahtuu jatkumolla. Siten ei siis aina ole mahdollista osoittaa kohtaa, jossa tietty kontekstin mukanaan tuoma todennäköisyys muuttuu tekstityypin mukanaan tuomaksi todennäköisyydeksi.

Martinin ja Whiten esimerkit ovat lehtiteksteistä, ja he nimeävät erilaiset sävyt ääniksi: teksteistä kuuluu silloin toimittajan, kirjeenvaihtajan ja kommentoijan ääni. Äänet on löydetty tarkastelemalla sitä, millaisia suhtautumisen teorian merkitystyyppjä tiettyissä teksteissä on ja miten ne ryhmittyvät. Martin ja White pyrkivät osoittamaan, että tietynlainen sävy on yhteydessä tiettyyn retoriseen päämäärään. Esimerkiksi toimittajan ääni muodostuu erilaisista kielellisistä valinnoista, joita on tehty vaikkapa sen suhteen, millä keinoin ihmisten toimintaa arvi-

² Systeemis-funktionaalisiin käsittein suhtautuminen reaalistuu siis diskurssisematiikan tasolla.

oidaan ja miten referoidaan. Nämä valinnat saavat aikaan sen, että tekstin konkreettisen kirjoittajan subjektiivisuus painuu tekstissä taka-alalle. Näin toimittajan ääni vahvistaa käsitystä uutistekstistä todenmukaisena ja neutraalina tiedonvälityksenä, koska tekstin näkökulmaa ei tulkita yksittäisen toimittajan valitsemaksi.

LOPUKSI

Martinin ja Whiten tarkoitus on ollut kehittää evaluoivan kielenkäytön keinoista kattava kuvaus, jota olisi mahdollista systemaattisesti soveltaa tekstien analyysiin. Vaikka suhtautumisen teoria on työläs ja pikkutarkka sovellettava, se on kuitenkin konkreettinen väline, jonka avulla tarkkoja analyysejä paenneita ilmiötä voisi lähestyä. Oma kysymyksensä tietenkin on, miten teoria taipuu muihin kuin englanninkielisiin aineistoihin. Suomenkielisiä suhtautumisen teorian sovelluksia on toistaiseksi vähän (kuitenkin mm. Katajamäki 2006).

Martin ja White korostavat kautta teoksansa, että suhtautumisen teoria on kehitysvaiheessa. Niinpä uudenlaisten aineistojen analyysejä ja myös laajaa korpustutkimusta on ilmeisesti odotettavissa. Lähestymistavan koettelu erilaisiin aineistoihin kuulostaisi mielekkäältä: Martinin ja Whiten aineistotekstit ovat sängen affektisia, ja olisi kiinnostavaa nähdä, miten suhtautumisen teoria puree teksteihin, joissa asennoituminen ei olisi niin ilmeistä vaan hienojakoisemmin tekstiin kutoutunut. ■

RIITTA JUVONEN

Sähköposti: riitta.juvonen@helsinki.fi

LÄHTEET

BAHTIN, M.M. 1981 [1975]: *The dialogic imagination*. [Englanninkielinen käännös Caryl Emerson & Michael

Holquist.] Austin: University of Texas Press

BIBER, DOUGLAS – FINEGAN, EDWARD 1989: *Styles of stance in English: Lexical and grammatical marking of evidentiality and affect*. – *Text* 9.1: 93–124.

CONRAD, SUSAN – BIBER, DOUGLAS 2000: *Adverbial marking of stance in speech and writing*. – Susan Hunston & Geoff Thompson (toim.), *Evaluation in text: Authorial stance and the construction of discourse* s. 56–73. Oxford: Oxford University Press.

EGGINS, SUZANNE – SLADE, DIANE 1997: *Analyzing casual conversation*. London: Cassel.

HUNSTON, SUSAN – THOMPSON, GEOFF 2000: *Evaluation: An introduction*. – Susan Hunston & Geoff Thompson (toim.), *Evaluation in text: Authorial stance and the construction of discourse* s. 1–27. Oxford: Oxford University Press.

ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARIJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

KATAJAMÄKI, HELI 2006: Arvottavien merkitysten rakentaminen taloussanomalehden pääkirjoituksissa. – Esa Lehtinen & Nina Niemelä (toim.), *Erikoiskielet ja käännösteoria* s. 97–108. Vaasan yliopiston käännösteorian ja ammattikielten tutkimusryhmän julkaisut nro 33. Vaasa: Vaasan yliopisto.

LABOV, WILLIAM – WALETZKY, JOSHUA 1967: *Narrative analysis*. – June Helm (toim.), *Essays on the verbal and visual arts* s. 12–44. Seattle: University of Washington Press.

LUUKKA, MINNA-RIITTA 2002: *M. A. K. Halliday ja systeemis-funktionaalinen kielitiede*. – Hannele Dufva &

- Mika Lähteenmäki (toim.), *Kielentutkimuksen klassikoita* s. 89–124. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- MACKEN-HORARIK, MARY 2003: Appraisal and the special instructiveness of narrative. – *Text* 23.2: 285–312.
- MARTIN, J. R. 2000: Beyond exchange: Appraisal systems in English. – Susan Hunston & Geoff Thompson (toim.), *Evaluation in text: Authorial stance and the construction of discourse* s. 142–175. Oxford: Oxford University Press.
- MARTIN, J. R. – ROSE, DAVID 2003: *Working with discourse: Meaning beyond the clause*. London: Continuum.
- VOLOŠINOV, VALENTIN 1990 [1930]: *Kielen dialogisuus. Marxismi ja kielifilosofia*. [Suomennos Tapani Laine.] Jyväskylä: Vastapaino.
- WHITE, P. R. R. 2003: Beyond modality and hedging: A dialogic view of the language of intersubjective stance. – *Text* 23.2: 259–284.
- 2005: Appraisal website. – <http://www.grammatics.com/appraisal> (1.5.2005).